

แนวความคิดในการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูล

ศิลปะบนเทียงพนบ้านล้านนาทั้ง คำว เพลงซอ เพลงพนเมือง เป็นวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นคือ เรื่องเล่า ซึ่งอาจเล่าสืบทอดกันมาด้วยปาก หรือเล่าสืบทอดกันมาเด้าวันทีก็ เป็นลายลักษณ์ไว้ก็ได้ วรรณกรรมท้องถิ่นจึง เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่ผู้แต่งหรือผู้เล่าได้สร้างขึ้นจาก แนวคิดต่าง ๆ เช่น ศาสนา ผนวกกับจินตนาการและอารมณ์ ตามนัยดังกล่าว วรรณกรรมท้องถิ่นจึง มีคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. เป็นวรรณกรรมที่ชาวท้องถิ่นสร้างสรรค์ขึ้นมาใช้กันในกลุ่มประชาคมนั้น ๆ
2. ชาวท้องถิ่นเป็นผู้อุปการะ
3. มีวัดเป็นศูนย์กลางของวรรณกรรมท้องถิ่น
4. วรรณกรรมท้องถิ่น ถึงเผ่าจะเป็นนิทาน นิยาย ก็เป็นนิทานคติธรรม
5. จันหลักขงในวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นจันหลักขงที่นิยมกันนในท้องถิ่นนั้น ๆ
6. ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมเป็นภาษาท้องถิ่นนั้น ๆ (อุตม รุ่งเรืองศรี, 2528:

17 - 18)

เมื่อพิจารณาศิลปะบนเทียงพนบ้านล้านนาทั้ง 3 ประเภทข้างต้น คือ คำว เพลงซอ เพลง พนเมือง ศิลปะบนเทียงทั้งสามประเภทที่เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นจึงจัดเป็น คติชาวบ้าน หรือคติชน

คติชาวบ้าน หรือคติชน หมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ประเพณีปรัมปรา นิทาน การทำพิธีทางไสยศาสตร์ สุภาษิต เพลง เป็นต้น หรือ

คติชาวบ้าน หรือคติชน หมายถึง เป็นรูปแบบของศิลปะ ซึ่งประกอบด้วยแบบชนิดต่าง ๆ ของนิทาน สุภาษิต คำพังเพย เวทมนตร์คาถา บทเพลง การเสกเป่า และรูปแบบอื่น ๆ ที่ใช้ภาษา หุกเป็นการถ่ายทอด

รูปแบบเนื้อหาต่าง ๆ ของคติชาวบ้านมีจันวนมาก อาจแบ่งประเภทเนื้อหา คติชาวบ้าน ออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. วรรณกรรมและศิลปะอื่น ๆ

2. ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรม
3. ทัศนคติ เช่น การจักสาน หอผ้า การทำลวดลายต่าง ๆ และสถาปัตยกรรม
4. ภาษา และคำพูดประเภทต่าง ๆ ของชาวบ้าน

การถ่ายทอดคคิชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดทางคำพูด แต่คคิชาวบ้านบางรูปแบบ ถ่ายทอดด้วยตัวหนังสือ โดยบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และคคิชาวบ้านบางรูปแบบจำเป็นต้องอาศัย การเคลื่อนไหวอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายเป็นวิธีการถ่ายทอด เช่น วิธีเค้นรำ การเล่นเกมสกีฬา การเล่นเกมของเด็ก เป็นต้น จากความหมาย รูปแบบเนื้อหา และการถ่ายทอดคคิชาวบ้าน สามารถสรุป ลักษณะของคคิชาวบ้านได้ ดังนี้

1. คคิชาวบ้านเป็นความรู้ในด้านต่าง ๆ ของชาวบ้าน เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ นิทานประเภทต่าง ๆ พิธีกรรม สุภาษิต คำพังเพย เพลง เป็นต้น
2. คคิชาวบ้าน มักใช้ภาษาพูดเป็นวิธีถ่ายทอด
3. คคิชาวบ้าน เป็นความรู้ที่แพร่หลายทั่ว ๆ ไป ที่ชาวบ้านสั่งสมกันมานานจากประสบการณ์ การเรียนรู้สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ในฐานะที่เป็นความรู้ธรรมดา ๆ แตกต่างจากความรู้ แบบวิทยาศาสตร์ (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2525: 1 - 11)

ตามกรอบแนวคิดทางสังคมวิทยา วรณคดี หรือสังคมวิทยาศิลปะ ศิลปินเหิงพื้นบ้าน เป็นปรากฏการณ์สังคมชนิดหนึ่ง ที่เกิดขึ้นในบริบททางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ของแต่ละ สังคม และมีหน้าที่บางประการในสังคมนั้น ๆ งานศิลปะเกิดขึ้นเพื่อจำลองโลกที่ถูกสังเคราะห์และ คำนึงที่ดำรงอยู่ เพื่อที่จะแสดงความจริงในแง่มุมต่าง ๆ ให้ปรากฏ โดยผ่านการรับรู้ของปัจเจก บุคคล ศิลปะจึงเกิดจากการที่ผู้สร้างได้รับประสบการณ์แล้วนำประสบการณ์นั้นไปชักเกลา หรือเจียรนัย ใหม่ ผ่านทางกระบวนการผสมผสานระหว่างความคิดและการกระทำ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในใจ ของผู้สร้างงานนี้เป็นจุดกำเนิดของศิลปะ (สุภาวค์ จันทวานิช, 2531: 1)

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ศิลปะมีขบวนการการสร้างดังนี้

ความคิด + ความจริง + อารมณ์ + จินตนาการ → การแสดงออก → วรรณกรรมหรือ ศิลปะและลักษณะของวรรณกรรมหรือศิลปะควรมี ฉาก มีตัวละคร มีบทบาท มีการกระทำ ก็มีเหตุการณ์

คำเน้นไปตามเรื่องจนจบ (อุคม รุ่งเรืองศรี, 2528: 17)

การกำเนิดหรือขบวนการสร้างศิลปะตามแนวคิดข้างต้น ศิลปะจึงเป็นภูมิปัญญาของผู้สร้างงานศิลปะนั้น ๆ โดยโยงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับสังคม สังคมเป็นกรอบกำหนดงานศิลปะ ดังนั้นศิลปินทั้งหลายเมื่อทำการศึกษาศิลปะจึงเป็นการศึกษาศิลปะในบริบททางสังคมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และศึกษาบทบาทหน้าที่ทางสังคม ของศิลปินทั้งหลาย เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกับสังคม จึงจะสะท้อนให้เห็นภาพของสังคมได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2531: 2)

นักคิดชาวบ้านให้ความสนใจคิดชาวบ้านว่า นอกเหนือจากการทำหน้าที่ที่เปิดเผยคือ ให้ความเพลิดเพลินและความสนุกสนานแล้ว คิดชาวบ้านยังมีหน้าที่อื่น ๆ ที่สำคัญกว่า ได้แก่

1. คิดชาวบ้านสนับสนุนความเชื่อ หักศันคิดและสถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม
2. ทำให้ทราบถึงความถูกต้องของความเชื่อ และหักศันคิดบางอย่างที่เป็นปัญหาอยู่ในสังคมนั้น
3. คิดชาวบ้านมีความสำคัญมากในการให้การศึกษาแก่คนที่ไม่รู้หนังสือ
4. คิดชาวบ้านมีบทบาทในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
5. คนในบางสังคมใช้คิดชาวบ้านเป็นเครื่องควบคุมสังคม คือใช้สร้างความคิดค้นต่อบุคคลที่ประพฤติตนเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม
6. คิดชาวบ้านเป็นวิธีการทางจิตวิทยาอย่างหนึ่ง ที่ชาวบ้านใช้เพื่อหนีจากความกดดันแบบต่าง ๆ ทางสังคม (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2525: 20 - 21)

การศึกษาคิดชาวบ้าน จึงเป็นการศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือให้เข้าใจชาวบ้านได้มากขึ้น เนื่องจากการศึกษาคิดชาวบ้านนั้น ต้องศึกษาสิ่งแวดล้อมทางสังคมของคิดชาวบ้าน สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของคิดชาวบ้าน หรือความสัมพันธ์ระหว่างคิดชาวบ้านกับวัฒนธรรม และหน้าที่ของคิดชาวบ้าน

การศึกษาคิดชาวบ้านไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวม และตรวจสอบเอกสารในลักษณะวรรณกรรมต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการศึกษาจากข้อมูลที่มีชีวิตที่ประกอบด้วย ผู้ผลิตงานศิลปะ ผู้แสดง ลักษณะการแสดง เสียง การกระตุ้นและการตอบสนองของผู้ดู รวมทั้งเวลาและโอกาสของ

การแสดงศิลปะนั้น ๆ ซึ่งเหล่านี้เป็นหน้าที่ทางสังคมของศิลปะที่ได้จากการศึกษาสิ่งแวดล้อมทางสังคมของคหิชาบ้าน

การศึกษาคหิชาบ้าน ช่วยในการสืบสาวถึงเนื้อหาวัฒนธรรม และเป็นเครื่องประกันว่าจะไม่มีการมองข้ามรายละเอียดเนื้อหาทางวัฒนธรรม เนื่องจากการศึกษาคหิชาบ้านเป็นการศึกษาวิถีชีวิตของประชาชน และจิตใจของชาวบ้าน คหิชาบ้านเปิดเผยให้เห็นสาระสำคัญของวัฒนธรรม เช่น ศาสนา คติ ค่านิยม และเป็นหลักฐานแสดงแนวความคิดของชาวบ้าน และคหิชาบ้านบางเรื่องสะท้อนความขัดแย้งเป็นตรงกันข้ามกับวัฒนธรรม ซึ่งทั้งนี้มักเกิดวิเคราะห์อธิบายความขัดแย้งระหว่างคหิชาบ้านกับวัฒนธรรมว่า เป็นการตอบสนองบางอารมณ์ของชาวบ้าน เช่น เนื่องจากมีข้อห้ามทางเพศอยู่ในวัฒนธรรม ชาวบ้านจึงสร้างความคิดฝัน และนำความคิดฝันของเขามาเล่าในคหิชาบ้านในลักษณะ เช่นนี้คหิชาบ้านจึงไม่ได้เป็นกระจกส่องให้เห็นวัฒนธรรม แต่เป็นการทดแทน หรือตอบสนองทางอารมณ์ที่มุ่งให้ความปรารถนาสำเร็จผล นักมานุษยวิทยามีความเห็นที่เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างคหิชาบ้านและวัฒนธรรม อาจเป็นสิ่งที่หลงเหลือมาจากอดีตที่เคยมีการปฏิบัติ หรือมีวัฒนธรรมตามแบบดั้งเดิม

และคหิชาบ้าน ยังมีหน้าที่ชัดเจนที่สุด คือการให้ความบันเทิงในโอกาสต่าง ๆ เช่น เวลาทำงาน เวลาเดินทาง หรือทำให้การใช้เวลาว่างเป็นไปอย่างสนุกสนาน นอกจากการให้ความบันเทิง คหิชาบ้านช่วยให้อารมณ์เบิกบาน และขับข้องใจของชาวบ้านคลี่คลายไป ทั้งความกดดันทางเพศ ความกดดันทางเศรษฐกิจ ความกดดันทางการเมือง และข้อห้ามต่าง ๆ คหิชาบ้านเปิดโอกาสให้ชาวบ้านพักผ่อน เพื่อหนีไปจากข้อจำกัดต่าง ๆ ที่สร้างความกดดัน คหิชาบ้านเป็นที่รวมของความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี คหิชาบ้านจึงทำให้วัฒนธรรมของสังคมนั้นเข้มแข็งขึ้น คหิชาบ้านยังมีบทบาทในการให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน ซึ่งมีความสำคัญ เช่น ให้การศึกษา เรื่อง ค่านิยม ศีลธรรม เพื่อควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ประพฤติดนเบียงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งทำให้สังคมสามารถรักษาความมั่นคง ตามแบบแผนของวัฒนธรรมไว้ได้ (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2525:

คติชาวบ้านประเภทต่าง ๆ จึงเปรียบเสมือน แผ่นผ้าผืนใหญ่ที่จารึกประวัติความเป็นมา สภาการณของสังคมในปัจจุบัน วิถีชีวิตของผู้คนในสังคม บทบาทหน้าที่ของผู้คน จินตนาการอารมณ์ต่าง ๆ ไปด้วยลวดลายสีสันทั้งงดงาม เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสังคมที่ควรค่าแก่การให้ความสนใจศึกษา

วิธีการศึกษาคติชาวบ้าน

วิธีการศึกษาคติชาวบ้าน แตกต่างกันไปออกไปตามแต่นักวิชาการผู้ทำการศึกษาดำเนินการนำไปใช้ประโยชน์ นักวิชาการนิยมศึกษาคติชาวบ้านด้วยวิธีการดังนี้

1. วิธีการแสวงหารากกำเนิดของคติชาวบ้าน เพื่ออธิบายว่า คติชาวบ้านเริ่มต้นขึ้นมาได้อย่างไร เนื่องจากคติชาวบ้านของแต่ละสังคมมักมีความคล้ายคลึงกัน จึงอาจเป็นผลมาจากเอกภาพในจิตใจของมนุษย์ คือ มนุษย์ในสถานที่ต่าง ๆ ย่อมมีสภาพจิตใจอย่างเดียวกัน ทำให้ผลผลิตและคติชาวบ้านที่เกิดจากจิตใจมนุษย์ ที่อยู่ ณ สถานที่ต่าง ๆ ออกมาคล้ายกัน ซึ่งแนวความคิดในการอธิบายรากกำเนิดคติชาวบ้านแบบนี้ คือ แนวความคิด พหุกำเนิด

แนวความคิดพหุกำเนิด เปลี่ยนแปลงไปใน คริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยมีแนวความคิด เอกกำเนิด คือ คติชาวบ้านเกิดจากแหล่งเดียว แล้วแพร่กระจายจากแหล่งกำเนิดของมันไปสู่แหล่งอื่น ๆ ทำให้คติชาวบ้านของแต่ละสังคมมีความคล้ายคลึงกัน

2. วิธีการศึกษารูปแบบ หรือ โครงสร้างของคติชาวบ้าน

ลักษณะอย่างหนึ่งของคติชาวบ้านที่ไม่เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ คือ รูปแบบหรือโครงสร้างเนื้อหาของคติชาวบ้าน อาจเปลี่ยนแปลงแต่โครงสร้างหรือรูปแบบมักไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง มีรูปแบบของตนเอง เช่น เพลงลูกทุ่ง เริ่มเรื่องแบบเรียบง่าย กล่าวถึง หมู่ลูกทุ่งเข้ากรุง หางานทำ หลงรักผู้หญิง ออกหัก กลับบ้านเดิม เป็นต้น

3. วิธีการศึกษาตามแนวสังคม - จิตวิทยา การศึกษาคติชาวบ้าน อีกวิธีหนึ่งได้แก่ การศึกษาระบบสัญลักษณ์ ซึ่งหมายถึง ระบบที่ใช้แนวความคิดอย่างหนึ่ง หรือของอย่างหนึ่ง แทนแนวความคิดอย่างอื่น หรือของอย่างอื่น นักวิชาการสนใจศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านใช้ เพื่อเข้าใจแนวความคิด อารมณ์ จิตใจของชาวบ้าน และทำให้เข้าใจสภาพ หรือลักษณะของสังคม

ที่แท้จริง ความปกติสังคมจะมีบรรทัดฐานของสังคมวางไว้ ให้คนในสังคมยึดถือปฏิบัติตาม ความประพฤติก
ของคนที่แสดงออกจึงเป็นไปตามแบบแผนของสังคม ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดความรู้สึกตึง
เครียดและกังวล เพื่อเป็นการผ่อนคลายความรู้สึกดังกล่าว จึงมักพบ เรื่อง ตลก ล้อเลียน เสียดสี
ปรากฏในคติชาวบ้าน ซึ่งมีความหมายซ่อนเร้นถึงแบบแผนของสังคมเหล่านั้น

คติชาวบ้านสมัยใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ และการแปลความหมายอีกอย่าง
หนึ่ง ได้แก่ การศึกษาลักษณะประจำชาติ หรือ ลักษณะประจำกลุ่ม ซึ่งชาวบ้านจะสร้างลักษณะของตัว
เขาเอง หรือของกลุ่มอื่น ว่ามีลักษณะแบบนั้น แบบนี้ โดยเฉพาะ และลักษณะเฉพาะนี้จะปรากฏในคติ
ชาวบ้าน

4. วิธีการศึกษากระบวนการถ่ายทอดคติชาวบ้าน เนื่องจากนักคติชาวบ้านมีสมมุติฐานว่า
คติชาวบ้าน ถ่ายทอดด้วยปาก หรือ ทางคำพูดจากคนคนหนึ่งไปสู่คนอีกคนหนึ่ง จากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่
อีกวัฒนธรรมหนึ่ง และจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในการถ่ายทอดคติชาวบ้าน จึงเป็นกระบวนการ
ที่น่าสนใจศึกษา การศึกษาและถ่ายทอดคติชาวบ้าน จึงเป็นการศึกษา การแพร่กระจายจากอาณาเขต
หนึ่งไปยังอีกอาณาเขตหนึ่ง และเป็นการศึกษากลไกของการถ่ายทอดคติชาวบ้าน ได้แก่ ตัวผู้ถ่ายทอด
การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความลักษณะท้องถิ่นและวัฒนธรรม อันส่งผลให้คติชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลง
(ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2525: 51 - 87)

วิธีการศึกษาคติชาวบ้าน แต่ละวิธีทำให้ผู้ศึกษาคติชาวบ้าน สามารถเข้าใจคติชาวบ้าน
ในแง่ต่าง ๆ มากขึ้น และนำไปใช้ประโยชน์แตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้ศึกษา

การศึกษาคติชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมเป็นการศึกษาซากอติต ที่หลงเหลืออยู่โดยนักวิชาการ
ที่สนใจศึกษาคติชาวบ้านมีความคิดว่า พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมคั้งเดิมต่าง ๆ กำลังสูญไป จึง
พยายามรวบรวมไว้ เพื่อไม่ให้คติชาวบ้านหายไป การศึกษาคติชาวบ้านมีการใช้แนวคิดในการศึกษา
ที่เปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ แนวความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้การศึกษาคติชาวบ้านสมัยปัจจุบัน เปลี่ยน
แปลง คือ มีการศึกษาคติชาวบ้านในเมืองที่จุดมุ่งหมายไม่ใช่การศึกษาซากที่หลงเหลือในอดีต แต่ศึกษา
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวบ้านวางกลุ่มในเมืองยังยึดถืออยู่อย่างเคร่งครัด อันเป็นผลจากการดำรง
อยู่ของคติชาวบ้านในกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันคติชาวบ้านที่ดำรงอยู่ในกลุ่มนั้นก็มีการ เปลี่ยนแปลงไป

เนื่องจากการรับวัฒนธรรมภายนอก

แนวความคิดใหญ่ ๆ ในการศึกษาคติชาวบ้านอีกประการหนึ่งคือ คติชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีทำให้คติชาวบ้านกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นการค้า (Folklorismus) คติชาวบ้านจะเน้นความสนใจไปในด้านเครื่องมือและกระบวนการอุตสาหกรรม ที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบความเชื่อบางอย่างของชาวบ้าน

คติชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน แต่เดิมคติชาวบ้านต้องเป็นเรื่องที่ถ่ายทอดโดยทางปาก สมัยปัจจุบันระบบการสื่อสารมวลชน ทำลายคติชาวบ้านแบบดั้งเดิมให้หมดไป นักวิชาการปัจจุบันตระหนักว่า สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ เป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติชาวบ้านในแวดวงแคบ ๆ แต่เดิมให้กว้างขวางขึ้น ทำให้คติชาวบ้านมีความสัมพันธ์กับประชาชนในหลาย ๆ ระดับ อย่างไรก็ตาม การศึกษาของนักวิชาการบางท่าน พบว่า เนื้อหาสาระของคติชาวบ้านยุคเก่ากับ คติชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารมวลชนปัจจุบันคล้ายกัน เช่น ซุปเปอร์แมน เปรียบได้กับเทพเจ้าสมัยเก่าที่มีอำนาจ การศึกษาคติชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารมวลชน ทำให้คติชาวบ้านขยายขอบเขตของความหมายกว้างขึ้น คติชาวบ้านจึงครอบคลุมทั้ง หนังสือพิมพ์ วารสาร ละครโทรทัศน์ ละครวิทยุ การ์ตูน บัตรอวยพร โปสเตอร์ นวนิยาย ภาพยนตร์ ประกาศโฆษณา เครื่องหมายการค้า ฯลฯ

และแนวความคิดใหม่ ๆ ในการศึกษาคติชาวบ้านประการสุดท้าย คือ การศึกษาคติชาวบ้านในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยสนับสนุนลัทธิชาตินิยม และนโยบายทางการเมือง การศึกษาคติชาวบ้านกลายเป็นเครื่องส่งเสริมลัทธิชาตินิยม ช่วยทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคง และมีความรู้สึกรวมกันเป็นชาติ ทำให้เกิดความรักในดินกำเนิด (ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, 2525: 22 - 50)

แนวความคิดในการศึกษาคติชาวบ้านใหม่ ๆ ดังกล่าวนี้ ทำให้ คติชาวบ้านเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษา และไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะศิลปพื้นบ้าน หรือศิลปท้องถิ่น และประโยชน์ของการศึกษาคติชาวบ้านก็มีการเปลี่ยนแปลงเป็นประโยชน์ที่ชัดเจนในเชิงปฏิบัติมากขึ้นกว่าประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์อย่างที่เคยเป็นมา

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาศิลปะบนเท่งหมบ้านล้านนา บทสะท้อนภูมิปัญญาชาวบ้าน และการเปลี่ยนแปลง
คณะผู้วิจัย ทำการศึกษา คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง ในฐานะที่เป็นศิลปะบนเท่งหมบ้านของล้านนา
โดยใช้แนวความคิดคติชาวบ้านทำการศึกษา ในการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยจึงใช้แนวความคิดทาง
คติชนวิทยา หรือคติชาวบ้าน เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลของ คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง ที่เก็บรวบรวมมาได้ในช่วงปี พ.ศ. 2535
ถึง ปี พ.ศ. 2536 คณะผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ โดยอาศัย แนวความคิดหลัก ๆ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินข้อมูลคติชาวบ้าน

จากการถกเถียงกันว่า ข้อมูลคติชาวบ้านครอบคลุมข้อมูลประเภทใดบ้าง แนวคิดหนึ่งคือ
Verbal Art เท่านั้น จึงจะเป็นคติชาวบ้าน และอีกแนวคิดหนึ่งคือ ยอมรับทั้ง Verbal Art ซึ่งได้
แก่ คำานาน นิยาย นิทาน ปริศนา คำพังเพย เพลง และ Material Art ได้แก่ หัตถกรรมพื้นบ้าน
เสื้อผ้า อาหาร รวมทั้ง Performing Art ได้แก่ การละเล่น และระบำด้วย

และเมื่อกำหนดขอบเขตของข้อมูลได้แล้ว การกำหนดว่าข้อมูล Verbal Art Material
Art และ Performing Art แบบใดจึงเป็นคติชาวบ้าน เกณฑ์ที่นำมาพิจารณาคือ วิธีการถ่ายทอด
(mode of transmission) โดยถ้าข้อมูลใดไม่ได้ถ่ายทอดด้วยการบอกเล่า ข้อมูลนั้นไม่นับว่าเป็น
ข้อมูลคติชนชาวบ้าน เกณฑ์นี้เกิดปัญหาเกี่ยวกับคติชาวบ้านบางประเภท ที่ไม่ได้ใช้การบอกเล่าเพียงอย่าง
เดียวในการถ่ายทอด แต่ใช้วิธีการถ่ายทอดวิธีอื่น ๆ ด้วย เช่น การสังเกต การเลียนแบบ

ดังนั้นเกณฑ์ที่ครอบคลุมสามารถกำหนดคติชาวบ้านได้ ควรพิจารณาจากเกณฑ์ภายใน คือ
การพิจารณาลักษณะการใช้ภาษา (Texture) เนื้อหา (Text) และ บริบททางสังคม (Con-
text) ไปพร้อม ๆ กัน

การวิเคราะห์ศิลปะบนเท่งหมบ้านล้านนา ด้าน คำว เพลงซอ และเพลงพื้นเมือง คณะผู้วิจัย
จึงวิเคราะห์ ศิลปะบนเท่งหมทั้ง 3 โดยอาศัยทั้งลักษณะการใช้ภาษาของ คำว เพลงซอ เพลงพื้นเมือง

เนื้อหา และบริบททางสังคมประกอบการวิเคราะห์ เนื่องจากถ้าคิงศิลป์บ้านเหิงหนบ้าน ทั้ง 3 ออกจาก
เกณฑ์ทั้ง 3 ประการข้างต้นจะทำให้การวิเคราะห์ศิลป์บ้านเหิง กลายเป็นศิลป์วัตถุที่แยกต่างหากจาก
สังคม และชาวบ้าน นอกจากนี้

คติชาวบ้านยังเป็น Expressive Art คือ เป็นรูปแบบของการแสดงออกทางอารมณ์
และจิตใจของมนุษย์อีกด้วย

2. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์

นักจิตวิเคราะห์มีความเชื่อว่า มนุษย์มีความปรารถนา หรือแรงขับบางประการที่อยู่ใน
จิตใต้สำนึก และนักจิตวิเคราะห์ยืนยันว่า นิทาน นิยาย เพลง หรือคติชาวบ้านประเภทอื่น ๆ เป็นผล
มาจากแรงขับ หรือความปรารถนาที่ถูกกดกั้นนี้ ในคติชาวบ้านมีการกล่าวถึง แรงขับของจิตใจ เช่น
แรงขับทางเพศ แรงขับก้าวร้าว ที่มนุษย์ไม่สามารถแสดงออกได้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน คติชาวบ้าน
จึงเป็นทางออกในค่านจิตใจที่ถูกกดกั้นของมนุษย์

ศิลป์บ้านเหิงค่าน คำว เพลงช้อ และเพลงพนเมือง จึงเป็นคติชาวบ้านที่สะท้อนมาจาก
ความรู้สึกกดกั้นทางค่านจิตใจ คณะผู้วิจัยจึงใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ประกอบกับแนวความคิดเกี่ยวกับเกณฑ์
การตัดสินข้อมูลคติชาวบ้าน มาร่วมวิเคราะห์ ศิลป์บ้านเหิงหนบ้านล้านนาทั้ง 3 ประเภท

3. ทฤษฎีโครงสร้างนิยม

นอกจากนี้การวิเคราะห์คติชาวบ้าน นักคติชาวบ้านที่ศึกษาคติชาวบ้านประเภทต่าง ๆ พบ
ว่าคติชาวบ้านแต่ละประเภทมีโครงสร้างอยู่ ได้แก่ การกล่าวถึงเรื่องอะไร ใคร ทำอะไร ที่ไหน
เมื่อไร อย่างไร เป็นต้น คติชาวบ้านแต่ละประเภทมีโครงสร้างที่แน่นอนคล้ายคลึงกัน อาจมีการเปลี่ยนแปลง
รายละเอียดบางส่วน คณะผู้วิจัยนำทฤษฎีโครงสร้างนิยมนี้มาใช้วิเคราะห์ โครงสร้างของ คำว
เพลงช้อ และเพลงพนเมือง

4. ทฤษฎีหน้าที่นิยม

ในการวิเคราะห์คตินักคิดชาวยุโรป นักคิดชาวยุโรป พบว่า ความหมายของคตินักคิดชาวยุโรปไม่ได้อยู่ภายนอกคตินักคิดชาวยุโรป เช่น สะท้อนสถานการณ์ของสังคม อารมณ์ ความรู้สึก แต่อยู่ภายในคตินักคิดชาวยุโรปเอง ที่นักคิดชาวยุโรปต้องค้นหา และทำความเข้าใจว่าในคตินักคิดชาวยุโรปนั้น ๆ ชาวยุโรปคิดอะไรอย่างไร คตินักคิดชาวยุโรปจึงเป็นคตินักคิดชาวยุโรปแท้ ๆ ที่นักคิดชาวยุโรปต้องตีความหมาย ตามทฤษฎีนี้ คำว่า เพลงขอ เพลงพื้นเมือง จึงถูกวิเคราะห์ในฐานะของข้อมูลคตินักคิดชาวยุโรปที่มีคุณค่าในตัวเอง

PAYAP UNIVERSITY